

Key words: professional – teaching position, parallel pedagogical action, training – educational interaction.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.

УДК 37.091.4Макаренко:[316.46:37.013.42]

О. Г. Луганцева

**КЕРІВНИЦТВО Й ЛІДЕРСТВО У ТВОРЧОСТІ
ТА ДІЯЛЬНОСТІ А. С. МАКАРЕНКА: СОЦІАЛЬНО-
ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Перспектива подолання для особистості сучасної людини «оманливого відчуття незалежності від соціуму» (А. Рижанова), яке не випадково з'явилося саме на межі двох епох, у момент переходу до інформаційної доби, професійна спільнота вбачає в розвитку соціально-педагогічної теорії та практики на основі аналізу, переосмислення й урахування найкращих здобутків соціального виховання минулого.

Тому сьогодні по-новому актуальними стають перевірені часом науково-педагогічні доробки та практичний досвід здійснення соціального виховання класика світової педагогіки Антона Семеновича Макаренка. Багатогранність і глибина його таланту притягує увагу дослідників і змушує знову й знову звертатися до вивчення спадщини цієї унікальної людини – педагога, теоретика, письменника, публіциста, драматурга, суспільного діяча, керівника виробництва, менеджера.

Уже в 40-х роках ХХ ст. у педагогічних дослідженнях було започатковано новий напрям – макаренкознавство, яке згодом набуло світових масштабів. Відомими стали праці таких дослідників, як Є. Балабанович, М. Виноградова, М. Гетманець, В. Гмурман, М. Гончаров, Л. Гордін, І. Зязюн, І. Козлов, Ф. Корольов, С. Карпенчук, В. Коротов, В. Кумарін, Б. Лихачов, Н. Лялін, Є. Мединський, Е. Моносзон, В. Моргун, М. Ніжинський, Л. Новикова, М. Окса, М. Павлова, В. Терський, А. Тер-Гевондян, А. Фролов, М. Ярмаченко та ін.

Сьогодні макаренкознавство переживає новий етап – етап відродження інтересу до спадщини виданого радянського педагога. Сучасні дослідники називають його «етапом деміфологізації ідей»: відбувається деполітизація й деідеологізація спадщини А. С. Макаренка, кристалізація її педагогічної суті [1].

За останні два десятиліття в Росії з'явилася низка дисертацій, які аналізують практико-теоретичну діяльність А. С. Макаренка з позицій філософії, психології, теорії виховання та соціальної педагогіки

сучасності (С. Аксьонов, Г. Гасимова, К. Гончарова, Л. Гриценко, С. Дьяченко, Л. Кільянова, Т. Корабльова, С. Невська, А. Неустроєв, Г. Носаль, О. Повшедний, Т. Сіматова, Д. Сочнев, К. Юдіна та ін.).

В Україні у 2000-х роках предметами дисертаційних досліджень нового покоління макаренкознавців стали: особистісно орієнтований підхід до виховання (В. Бучківська) та економічне виховання за А. С. Макаренком (О. Мельникова), його спадщина в контексті світового історико-педагогічного процесу ХХ ст. (Н. Дічек) та ін.

Увагу сучасних дослідників привертає й управлінський досвід всесвітньовідомого педагога. Серед питань, які порушують дослідники спадщини А. С. Макаренка, є проблеми соціального менеджменту (Н. Саннікова), етичні проблеми менеджменту у творчості педагога (Е. Меттіні), формування управлінського професіоналізму А. С. Макаренка (А. Ткаченко), періодизація його управлінської діяльності (І. Гавриленко) тощо.

На наш погляд, звернення до рефлексії та інтерпретації організаційно-управлінського досвіду А. С. Макаренка залишатиметься однобічним і неповноцінним без широкого паралельного висвітлення питань лідерства (як іншого боку керівництва, його соціально-психологічної сутності), а також аналізу ефективності обох феноменів у виховному процесі із соціально-педагогічного погляду. У межах пропонованої роботи зроблено крок у напрямі збалансування такого аспектного вивчення. Основною метою статті є спроба визначити особливу соціально-педагогічну цінність лідерського й керівницького досвіду А. С. Макаренка.

Розкриваючи основний зміст нашої розвідки, ми будемо акцентувати увагу саме на соціально-педагогічній специфіці аналізованого досвіду та теоретичних положень, оскільки, на наш погляд, уся педагогіка А. С. Макаренка безсумнівно по суті *соціальна* педагогіка. Життя, діяльність і творчість неординарного педагога були присвячені пошуку відповіді на основне соціально-педагогічне питання – питання про успішну соціалізацію особистості й можливість її забезпечення спеціальними зусиллями.

Відомий сучасний російський макаренкознавець А. Фролов доводить, що в структурі базових понять педагогіки в А. С. Макаренка провідним завжди залишався саме *процес соціалізації*. Це свідчить про подолання традиційного поділу виховання в «широкому» та у «вузькому» сенсі [2].

Для вірного розуміння унікального досвіду А. С. Макаренка щодо використання природних соціально-групових процесів у практиці виховання й, особливо, перевиховання особистості, насамперед доцільно розглянути роль лідерів і лідерства взагалі в соціалізаційному процесі крізь призму сучасних концептуальних положень. Для підтвердження існування об'єктивного зв'язку між процесами лідерства й соціалізації

звернемося до напрацювань російського дослідника В. Мудрика, який розробив власну концепцію соціалізації особистості людини [3].

Отже, спираючись на зазначену загальну концептуальну схему, можна представити наступне включення різномірних характеристик лідерства як соціально-психологічного явища (постать лідера, ролі, функції, стилі стосунків з послідовниками, динаміка, механізми впливу) в інтерпретацію та пояснення характеристик соціалізації як соціально-педагогічного феномена.

По-перше, наголосимо на помітній ролі, яку виконує лідер як носій певного соціального досвіду (знань, умінь, цінностей, норм тощо) у його трансляції іншим представникам групи, відмітимо вплив на засвоєння й відтворення елементів такого досвіду, що власне і складає сутність процесу соціалізації. Лідер, у першу чергу, розглядається нами як *суб'єкт* соціалізації, при чому суб'єкт у всіх смислах: і як здатний впливати на інших, і як такий, який реалізує свою *активність* (виступаючи *ініціатором* і носієм *відповідальності*). Зазначимо також, що вплив у лідерстві завжди передбачає двосторонній процес.

По-друге, простежується участь лідера у функціонуванні таких складників соціалізаційного процесу, як стихійна (невимушений, неконтрольований вплив), відносно соціальна контрольована соціалізація (поєднання спеціально організованого й неусвідомлюваного обома сторонами впливу) та самозмінна людини (лідер виступає як взірць, як приклад для змін).

По-третє, помітним є входження лідерської постаті до характеристик майже кожного з явищ, що слугують чинниками процесу соціалізації всіх чотирьох рівнів (від планети до мікросоціуму). Особливого значення набуває лідерський вплив на рівні мезочинників (субкультури) і мікрочинників (різномірні соціальні групи, які надають можливість суб'єкт-суб'єктного контакту).

По-четверте, з погляду концепції соціалізації, лідер, який діє на рівні мікрочинників, є агентом соціалізації, тобто значущою особою, з якою людина взаємодіє безпосередньо протягом тривалого часу. Лідером-агентом може бути хтось з батьків, родичів, однолітків, старших товаришів, педагогів.

По-п'яте, лідер-агент має можливості застосовувати з різним ступенем усвідомленості відносно інших такі засоби соціалізації, як мову і мовлення, елементи культури, створення та підтримку стилю й змісту спілкування, методи заохочення та покарання, залучення до відносин у різних сферах життєдіяльності тощо.

По-шосте, лідерство забезпечує реалізацію і психологічних, і соціально-педагогічних механізмів соціалізації особистості. *Імпринтингом* підсвідомо фіксуються особливості образу лідера як значущої особи. Лідер групи має відношення й до створення так званого *екзистенціального натиску*, тобто умов існування групи, що роблять необхідним (іноді життєво необхідним) засвоєння людиною норм

соціальної (групової) поведінки. Лідер, який найчастіше є взірцем поведінки, стає прикладом для *наслідування*. Під час взаємодії з лідером послідовники за допомогою *ідентифікації* привласнюють норми, цінності, моделі поведінки, характерні для значущої особи. Зазначені елементи соціального досвіду також стають об'єктом процесу аналізу, оцінки, прийому / відторгнення особистістю в ході цілком усвідомленої *рефлексії*. Відповідно до представленого вище поділу й усі чотири названі В. Мудриком соціально-педагогічні механізми соціалізації також пов'язані з лідерством (участь у забезпеченні: *традиційного* механізму стихійної соціалізації; *інституційного* механізму в межах взаємодії з організацією, у першу чергу, як соціальною групою; *стилізованого* механізму в межах певних субкультур і, звичайно, механізму *міжособистісного* – на рівні діади «лідер – послідовник»).

І заключне (але не останнє), вектор лідерського впливу на послідовників, з погляду процесу соціалізації, може бути просоціальним, асоціальним, або, взагалі, антисоціальним, звідси й результати соціалізації – позитивні або негативні («не соціалізовані» особистості, «жертви несприятливих умов соціалізації» тощо). Зазначимо, що вектор такого впливу залежить від вектору *цільової* спрямованості соціальної групи, у якій відбувається процес лідерства.

Повертаючись до вирішення головних дослідницьких завдань у межах представленої роботи, відзначимо, що А. С. Макаренко як талановитий вихователь і високопрофесійний педагогічний керівник досяг значних вершин у справі спеціально організованого управління процесом соціалізації особистості. Доказом цього слугує висока результативність ресоціалізації особливої категорії дітей і підлітків – «жертв несприятливих умов» – бездоглядних і безпритульних, неповнолітніх правопорушників, і як наслідок, – забезпечення успішного проходження його вихованцями наступних етапів соціалізації вже в новому, дорослому житті.

Сам термін «лідерство» не згадується в роботах А. С. Макаренка (взагалі до 60-х років спеціальні дослідження цього феномена радянською психологією не проводилися й термін залишався практично «невживаним»), але його сутність, прояви в колективному житті й педагогічне значення в справі виховання та перевиховання особистості стали предметом спеціальної уваги педагога. Основні характеристики феномена лідерства розкрито й пояснено А. С. Макаренко у його теорії колективу через використання дефініційного поля менеджменту організацій у сучасному розумінні, зокрема через застосування двох понять – «керівництво» й «самоуправління».

Зазначимо, що обидва феномени – і лідерство, і керівництво – існують у діалектичному взаємозв'язку. За висловом відомого вітчизняного дослідника цієї проблематики Р. Кричевського, вони «подібні функціонально й становлять *дві сторони одного процесу управління людьми*» [4, с. 26]. Елементи схожості двох феноменів, на

думку вченого, указують на безсумнівну близькість, спорідненість лідерства й керівництва, що підтверджено практикою їхнього функціонування й можливими взаємопереходами. У власному аналізі цієї проблеми ми спираємося на бачення Р. Кричевського щодо подвійної сутності лідерства: як соціально-психологічного феномену (власне лідерство) і як організаційного феномену (керівництво). Показово, що вся педагогічна діяльність Антона Семеновича є унікальним прикладом поєднання, взаємодоповнення та взаємопереходів двох цих феноменів, прекрасним взірцем управлінської практики.

Ще однією причиною нашого звернення до спадщини всесвітньовідомого педагога є приклад яскравого прояву лідерського потенціалу та управлінського таланту А. С. Макаренка в житті й різноманітній діяльності, підкріплений осмисленням проблем лідерства та керівництва у творчості на високому теоретичному рівні. Особливо ми акцентуємо на «прагматичну» знахідку А. С. Макаренка: *можливість і необхідність* реалізації вже існуючого й формування нового лідерського потенціалу (колег-педагогів, а головне – *вихованців*) з педагогічною метою – для вирішення надскладних виховних завдань у процесах ресоціалізації та соціалізації особистості.

Розкриття питання особливої соціально-педагогічної цінності поглядів А. С. Макаренка на проблеми лідерства й керівництва передбачає звернення до аналізу його досягнень у професійній діяльності, подій життя очолюваних ним виховних закладів і теоретичних напрацювань. Доцільно це робити з двох основних ракурсів: по-перше, розглянути характеристики постаті самого педагога як лідера і керівника, по-друге, звернутися до його ідей та уявлень щодо сутності й проявів керівництва-лідерства в межах теорії колективу, успішно втілених на практиці в педагогічній та управлінській діяльності. У цій роботі зупинимося на першому напрямі аналізу.

Антон Семенович беззаперечно володів особливими особистісними якостями, які забезпечували йому лідерські позиції в професійному педагогічному спілкуванні та сприяли успішному виконанню різноманітних управлінських функцій. Зовнішній вигляд педагога підкреслювали інтелігентність, охайність та підтягнута фігура. Своїм вихованцям, соратникам і послідовникам він запам'ятовувався строгим і мудрим, чуйним і людяним, тактовним і вимогливим, відкритим і справедливим, талановитим і артистичним (майстерно володів і словом, і жестом, і поглядом), з прекрасним почуттям гумору, безмежно авторитетним. Він був справжнім прикладом, взірцем для колег і вихованців, які намагалися бути схожими на нього, навіть копіювали його поведінку та стиль спілкування (моменти «ввімкнення» соціалізаційних механізмів наслідування й ідентифікації).

Цікаво проаналізувати постать відомого педагога як управлінця з погляду *біографічних* характеристик ефективного керівництва (Р. Кричевський). Сьогодні *вікову* категорію 40 – 60-річних людей

називають «поколінням керівників». Разом з тим, як помічає Р. Кричевський, значне омолодження топ-менеджменту (складу перших керівників організації – *пр. авт.*) можливе й за причиною різкої зміни соціально-економічної формації країни, що супроводжується значним послабленням ролі державних інститутів [Там само, с. 185 – 187]. Саме такі зламні моменти довелося пережити країні під час революції і саме на цей час припадає новий етап педагогічної й початок управлінської діяльності А. С. Макаренка. У віці 29 років він посідає перший керівний пост інспектора (директора) Крюківського навчального залізничного училища в 1917 році. З 1919 року керує Полтавським начальним міським училищем. У 32 роки (1920 рік) А. С. Макаренко приймає пропозицію організувати й очолювати колонію для бездоглядних і неповнолітніх правопорушників під Полтавою. У віці 39 років стає начальником Харківської трудової комуні імені Ф. Дзержинського.

Ефективному керівництву й прояву лідерства А. С. Макаренка сприяв і талант його як ученого, педагога-дослідника, педагога-новатора, талант, стимулом розвитку якого став високий *рівень освіченості*, неперервний процес самоосвіти й постійне професійне вдосконалення (однорічні педагогічні курси при Кременчуцькому міському училищі, закінчення Полтавського учительського інституту із золотою медаллю, навчання в Центральному інституті організаторів народної освіти Наркомпросу РСФСР). Недарма О. Горький високо цінував професійні досягнення А. С. Макаренка і називав «педагогом нового типу» (до речі, відомий письменник був великим авторитетом для самого А. С. Макаренка).

З погляду таких біографічних характеристик керівництва й лідерства, як *гендер* і *тип організації*, професійна ефективність А. С. Макаренка як керівника та педагога-лідера була зумовлена специфікою, особливим контингентом і корекційними цілями виховних закладів (колоній, трудової комуні з деякими елементами воєнізації життя). Усе це в сукупності вимагало від керівника бездоганного виконання управлінських ролей за маскуліним типом (особливо на початкових етапах), що передбачало встановлення й підтримку дисципліни в колективі та реалізацію ділових умінь: у першу чергу вміння управляти людьми та контролювати їх.

Продовжуючи характеризувати лідерський потенціал А. С. Макаренка, відмітимо, що він, між іншим, вдало вправлявся з виконанням обох фундаментальних лідерських ролей: *ділового* (інструментального) та *експресивного* (соціально-емоціонального) лідера. Цікаво, що думки деяких дослідників щодо схожості ролевого розподілу лідерства з диференціацією ролей у сім'ї (батьківсько-материнських) [Там само, с. 47], знаходять підтвердження в педагогічній практиці Антона Семеновича: його вихованці завжди з особливою теплотою згадували як він зміг замінити багатом з них (реальним і соціальним сиротам) і батька, і мати, стати й учителем, і другом.

Застосовуючи відому схему *стилів керівництва* за К. Левіним, неможливо однозначно чітко визначити стиль взаємодії А. С. Макаренка з колегами й вихованцями всередині колективу. Сприйняття його стилю як повністю демократичного, колегіального в класичному варіанті, заважають деякі моменти прояву директивності в поведінці (наприклад, відома обов'язкова вимога збереження одноосібного вищого керівництва, воєнізація тощо). Але таке гнучке поєднання двох основних стилів у керівництві логічно пояснюється, по-перше, специфікою виховних закладів, очолюваних ними, по-друге, доцільністю, місцем і часом застосування того чи того стилю (відповідно до ситуації; при індивідуальному виховному підході). Усвідомлюючи важливість цього питання, А. С. Макаренко у своїх працях спеціально звертає увагу на принципову педагогічну необхідність поступових змін у стилі взаємодії (і, відповідно, керівництва) у дитячому колективі. Він пропонує розглядати три стадії розвитку колективу, які дорівнюють стадіям розвитку вимог до вихованців: «від *диктаторської* вимоги організатора до *вільної* вимоги кожної особистості від себе на фоні вимог колективу» [5].

Сучасний італійський макаренкознавець Е. Меттіні знаходить у виробничо-виховному колективі А. С. Макаренка риси *партисипативної (співучасницької)* системи менеджменту [6]. Загалом ми згодні з ним, але з уточненням: застосування такого стилю керівництва стало можливим за умови існування вже достатньо розвинутого колективу. Дійсно, усі основні риси співучасницького стилю [4, с. 288 – 289] були присутні в керівництві А. С. Макаренка, як-от: регулярні наради, індивідуальне консультування, відкритість взаємин, залучення вихованців до розробки й прийняття організаційних рішень, до планування; делегування низки повноважень щодо самостійного прийняття рішень тощо. Такі виважені управлінські дії сприяли переведенню вихованців на позицію суб'єктів життєдіяльності в умовах колективу, привчали до ініціативності й відповідальності.

Лідерський потенціал особистості А. С. Макаренка та свідомо реалізація педагогічно обґрунтованого процесу лідерства в керівництві колективом виховного закладу є чудовою ілюстрацією теоретичних положень ще двох сучасних підходів до дослідження лідерства й керівництва: харизматичного та трансформаційного.

Безсумнівно, Антон Семенович був *харизматичною* особистістю. Проявом своїх особистісних якостей, своєю гідною та впевненою поведінкою він викликав захоплення колег і вихованців, стимулював бажання наслідувати йому. Витоки такого харизматичного впливу коріняться в *здатностях* лідера [Там само, с. 39]: 1) представити послідовникам мотивуюче до дії бачення проблеми й бачення виходу з неї (педагогічна система А. С. Макаренка як власне загальне бачення педагогічної дійсності; перспективні лінії розвитку колективу й особистості; «радість завтрашнього дня»); 2) вселити в послідовників упевненість у своїх силах (гуманістичний підхід і педагогічний оптимізм:

навмисне перенесення акцентів у змісті спілкування зі згадок про помилки й негаразди минулого життя вихованців на розбудову майбутнього щасливого життя нових повноцінних громадян країни); 3) розбудити бажання підняти планку встановлених стандартів (у педагогіці: руйнування стереотипів щодо неповноцінності «важких» і «дефективних» дітей та підлітків; у виробничій діяльності колективу: уведення елементів змагання, підтримка популярного того часу стахановського руху); 4) розвивати готовність гідно протистояти викликам дійсності (виховання дисциплінованості, відповідальності, колективізму; повернення почуття власної гідності; узагалі, виховання «нових людей»).

І це лише деякі приклади прояву харизматичних здатностей відомого педагога, важливих для соціалізаційного процесу, що відбувається в колективі. Особливої згадки також потребує беззаперечний *особистісний авторитет* Антона Семеновича. Показово, що А. С. Макаренко був не просто носієм цього феномена, а дослідником проблем авторитету в межах колективу, розробником типології батьківського авторитету в сім'ї.

Як харизматичну особистість Антона Семеновича відрізняє й наявність власного *бачення*, тобто «набору уявлень щодо того, як люди повинні діяти і взаємодіяти, щоб досягти певного ідеалізованого стану майбутнього» [Там само, с. 159]. Бачення *мети*, яке саме і мається на увазі, є системоутворювальним моментом у функціонуванні будь-якої організації. Особливого значення воно набуває в справі виховання й перевиховання особистості як потужний мотив до самозмін. Саме харизматичних лідерів, які мають власне бачення, один з дослідників лідерства Д. Конджер назвав «творцями смислу» [Там само, с. 158]. А. С. Макаренко виступив таким творцем смислу нового життя для тисяч колишніх знедолених і зневірених людей.

Новий соціально-педагогічний контекст діяльності й творчості відомого педагога відкривається, якщо розглядати лідерство та керівництво А. С. Макаренка з позицій *трансформаційного* підходу, сутністю якого є розгляд цих феноменів з погляду процесу *перетворення* лідером і організації, і особистості послідовників [Там само, с. 475]. Перетворення послідовників передбачає демонстрацію лідером довіри до власних можливостей людей, підтримку їхньої активності, заохочення взяття на себе відповідальності, делегування повноважень і наділення владою. Нарешті, трансформаційне лідерство спрямоване на *виховання нових лідерів* із числа послідовників. Антон Семенович був прекрасним прикладом такого типу лідера – вихователя лідерів.

Наведена вище перетворювальна сутність лідерства-керівництва, з погляду трансформаційного підходу, на нашу думку, є лінією зіткнення двох рівнозначно важливих площин лідерства в колективі виховного закладу в соціально-педагогічному сенсі (з урахуванням мети забезпечення успішної соціалізації): *лідерства педагога* як керівника

виховного процесу та *лідерства вихованців*, яке повинне бути керованим з боку педагогів (від контролю над лідерством, що виникає стихійно, до спеціальної організації навчання лідерства, формування лідерських якостей та актуалізації потенціалу).

Вірне розуміння й правильне використання цих феноменів з виразно *просоціальною* метою («на користь» іншій людині, усьому колективу, суспільству взагалі) стало, на наш погляд, запорукою успіху А. С. Макаренка в першу чергу як педагога. І те, що сьогодні зарубіжні теоретики менеджменту визнають за прогресивні явища – і особливий тип лідерства, і ефективні засоби керівництва організацією – усе знайшло своє відображення в педагогічній практиці та творчості А. С. Макаренка ще у 20 – 30-і роки минулого століття.

Отже, у межах пропонованої на розгляд роботи ми лише окреслили орієнтовні межі подальшого дослідження проблематики лідерства й керівництва в діяльності та творчості А. С. Макаренка. Подальшої особливої уваги потребує розробка питань висвітлення цієї проблематики в науково-педагогічній та публіцистичній творчості А. С. Макаренка, а також вивчення досвіду втілення ідей і поглядів щодо управління й самоуправління виховним колективом з урахуванням лідерського впливу на соціалізаційний процес.

Список використаної літератури

1. Бучківська В. В. Особистісно орієнтований підхід до виховання в педагогічній спадщині А. С. Макаренка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. В. Бучківська. – К., 2004. – 19 с. **2. Фролов А. А.** Социально-педагогическое мышление А. С. Макаренко: базовые понятия педагогики, их структура / А. А. Фролов // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : наук. зап. РДГУ. – Вип. 40. – Рівне, 2008. – С. 12 – 14. **3. Мудрик А. В.** Социализация человека : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / А. В. Мудрик. – М. : Издат. центр «Академия», 2004. – 304 с. **4. Кричевский Р. Л.** Психология лидерства : учеб. пособие / Р. Л. Кричевский. – М. : Статут, 2007. – 542 с. **5. Макаренко А. С.** Проблемы школьного советского воспитания (лекции) / А. С. Макаренко // Избр. пед. соч. в 2-х т. – Т. 1 / под ред. Каирова И. А. – М. : Педагогика, 1978. – 392 с. – С. 261 – 360. **6. Меттини Э.** Этика менеджмента в творчестве А. С. Макаренко: путь к развитию личности / Э. Меттини // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. пр. – Сер. «Педагогічні науки». – Полтава, 2011. – С. 213 – 217.

Луганцева О. Г. Керівництво й лідерство у творчості та діяльності А. С. Макаренка: соціально-педагогічний аспект

У статті представлено спробу оцінити з погляду соціально-педагогічної теорії лідерський і керівницький досвід А. С. Макаренка.

Феномени лідерства й керівництва розглянуто в роботі як функціонально подібні дві сторони одного процесу управління людьми. Проаналізовано особистісні, біографічні, поведінкові характеристики відомого педагога як лідера й керівника колективу виховного закладу.

Ключові слова: А. С. Макаренко, процес соціалізації, лідерство, керівництво, трансформаційний підхід.

Луганцева О. Г. Руководство и лидерство в творчестве и деятельности А. С. Макаренко: социально-педагогический аспект

В статті представлена попытка оцінити з точки зору соціально-педагогічної теорії лідерський і керівницький досвід А. С. Макаренка. Феномени лідерства і керівництва розглядаються як дві сторони єдиного процесу управління людьми. Аналізуються особистісні, біографічні, поведінкові характеристики лідера і керівника колективу виховного закладу.

Ключевые слова: А. С. Макаренко, процесс социализации, лидерство, руководство, трансформационный подход.

Lugantseva O. G. Management and Leadership in Creative Work and Activity of A. S. Makarenko: Social and Pedagogical Aspect

The article presents the attempt to evaluate leadership and management experience of A. S. Makarenko from the viewpoint of social and pedagogical theory. The importance of the personality of the leader and that of the role of leadership in the process of personality socialization has been considered within the framework of the concept of socialization developed by A. Mudrik. The author emphasizes the special research attention drawn by A. S. Makarenko to the leadership issues in the educational community, as well as to the problems of the organization of pedagogical management and self-administration. Personality, biographic and behavioral characteristics of A. S. Makarenko as a successful leader and effective manager of the collective of the educational establishment have been analyzed.

It has been stated that the prominent educator was famous for his flexibility in applying management styles: he combined successfully collegiate and directive styles. A. S. Makarenko is represented as a charismatic leader who possessed unflinching influence and respect. From the perspective of the transformational approach the mentor is presented as a leader-reformer, and as a leader who educated the new generation of leaders among his own followers.

Key words: A. S. Makarenko, the process of socialization, leadership, management, transformational approach.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.